

ỨNG XỬ CỦA NGƯỜI MẸ VỚI HÀNH VI HUNG TÍNH CỦA TRẺ 3 – 6 TUỔI

Trần Thị Thắm

Khoa Giáo dục Mầm non, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Tóm tắt. Bài báo nhằm tìm hiểu hiệu quả của các cách ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ 3 – 6 tuổi. Thông qua phương pháp điều tra bằng phiếu hỏi kết hợp với phỏng vấn, nghiên cứu đã tiến hành khảo sát 124 người mẹ có con từ 3 – 6 tuổi ở tỉnh Nam Định, Việt Nam. Kết quả cho thấy chỉ có hơn 1/5 số người mẹ tham gia khảo sát đánh giá con mình có biểu hiện hành vi hung tính ở mức độ rất rõ. Đa số những người mẹ lựa chọn kỉ luật nghiêm khắc như dọa nạt con, la mắng con, phạt con, đánh đòn con. Mặc dù cách ứng xử này đã góp phần hạn chế được phần nào hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi một cách nhanh chóng nhưng có thể ảnh hưởng không tốt tới sự phát triển tâm lí của trẻ. Một số mẹ của trẻ sử dụng cách ứng xử nhẹ nhàng như: Lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con; nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con; giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác. Tuy nhiên, khi thực hiện cách ứng xử này, họ chưa đảm bảo các nguyên tắc giáo dục nên vẫn chưa mang lại hiệu quả giáo dục như mong muốn. Kết quả nghiên cứu là cơ sở giúp các bậc cha mẹ, nhất là người mẹ lựa chọn cách ứng xử phù hợp trước hành vi hung tính của trẻ, tạo tiền đề cho trẻ hình thành, phát triển nhân cách tốt đẹp ngay từ nhỏ.

Từ khóa: ứng xử của người mẹ, hành vi hung tính, hành vi hung tính của trẻ 3 – 6 tuổi.

1. Mở đầu

Với trẻ em, nhất là lứa tuổi mầm non, giáo dục gia đình có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc tạo dựng nền tảng để giúp trẻ hình thành và phát triển nhân cách. Trong quá trình xã hội hóa trẻ nhỏ, cha mẹ cần có biện pháp tác động phù hợp để hình thành những hành vi mong muốn và hạn chế những hành vi không mong muốn, nhất là hành vi hung tính của trẻ. Bởi lẽ, hành vi này có thể gây tổn thương cả về thể chất lẫn tinh thần cho bản thân trẻ cũng như những người xung quanh, thậm chí có thể là dự báo cho hành vi hung bạo ở những giai đoạn sau [1]. Tuy nhiên, không phải cha mẹ nào cũng được trang bị một cách đầy đủ về kiến thức, về phương pháp giáo dục con [2]. Điều này khiến cho các bậc cha mẹ gặp khó khăn trong ứng xử khi con có những biểu hiện hành vi hung tính. Chính vì thế, ứng xử của cha mẹ với hành vi hung tính của con là vấn đề cần được nghiên cứu một cách sâu sắc.

Trên thế giới, những nghiên cứu về ứng xử của cha mẹ với hành vi hung tính của con ở lứa tuổi mầm non được một số tác giả quan tâm tìm hiểu. Nicole E. Werner và cộng sự (2006) đã sử dụng những tình huống giả định để đánh giá mức độ phản ứng (cả về cảm xúc và hành vi) của người mẹ đối với hành vi hung tính bằng thể chất và hành vi hung tính bằng mối quan hệ của con. Các chiến lược mà những người mẹ sử dụng được mã hóa thành 10 hình thức: Làm cho trẻ bị phân tâm; trừng phạt trẻ; khiển trách; yêu cầu trẻ ... hậu quả, tham gia hoạt động cùng trẻ, trấn

an trẻ, hướng trẻ tới cảm xúc của người khác, giải thích cho trẻ, tìm hiểu nguyên nhân và giải quyết vấn đề. Kết quả nghiên cứu cho thấy mẹ của trẻ thường có phản ứng với hành vi hung tính bằng thể chất mạnh hơn nhiều so với hành vi hung tính bằng mối quan hệ của con [3]. Nghiên cứu của Doaa Kadry và cộng sự (2017) chỉ ra cha mẹ càng ứng xử với con theo phong cách độc đoán hoặc tự do thì dự báo mức độ hành vi hung tính của con càng cao [4]... Còn ở Việt Nam, những nghiên cứu về ứng xử của cha mẹ khi con ở lứa tuổi mầm non có biểu hiện hành vi hung tính chủ yếu mới dừng lại ở khía cạnh lí luận. Chẳng hạn, trước một số biểu hiện bướng bỉnh, hung tính của trẻ lên ba, tác giả Nguyễn Ánh Tuyết và cộng sự đã khuyến cáo các nhà giáo dục nói chung và cha mẹ của trẻ nói riêng cần tôn trọng trẻ, tạo điều kiện cho trẻ thỏa mãn nhu cầu được độc lập [5]. Trong cuốn *Tâm bệnh học trẻ em lứa tuổi mầm non*, tác giả Nguyễn Thị Như Mai đã mô tả những biểu hiện, nguyên nhân dẫn tới hành vi hung tính của trẻ mầm non, đồng thời đề xuất sử dụng biện pháp tâm lí – sư phạm, tâm lí trị liệu để thay đổi tính chất quan hệ tương tác giữa cha mẹ - con, từ đó có thể hạn chế được hành vi hung tính của trẻ [6]...

Những nghiên cứu thực tiễn về vấn đề này còn chưa nhiều và chủ yếu tập trung tìm hiểu mối tương quan giữa phong cách giáo dục của cha mẹ và hành vi bất nạt của học sinh trung học cơ sở như trong nghiên cứu của Lê Thanh Hà (2019) [7] hoặc mới bước đầu tìm hiểu phong cách giáo dục của cha mẹ như một yếu tố khách quan ảnh hưởng tới hành vi hung tính của trẻ 5 – 6 tuổi như trong nghiên cứu của Hồ Thị Thúy Hằng (2018) [8].

Theo nghiên cứu của các tác giả Tatyana Mestechkina, Nguyen Duc Son và Jin Y Shin (2014), trong các gia đình Việt Nam, việc chăm sóc giáo dục con, nhất là ở lứa tuổi mầm non chủ yếu do người mẹ đảm nhiệm. Và người mẹ có ảnh hưởng rất lớn đến sự hình thành, phát triển tâm lí, đặc biệt là hành vi của trẻ [9, tr.47-57]. Vì vậy, bài viết này chủ yếu tập trung tìm hiểu, cung cấp thêm kết quả nghiên cứu về thực trạng ứng xử của người mẹ cũng như hiệu quả của các cách ứng xử đó đối với hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi – lứa tuổi đang hình thành nhân cách. Đây là cơ sở giúp các nhà giáo dục nói chung và các bậc cha mẹ nói riêng, nhất là những người mẹ lựa chọn cách ứng xử phù hợp trước hành vi hung tính của trẻ, tạo tiền đề cho trẻ hình thành, phát triển nhân cách tốt đẹp ngay từ nhỏ.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi và ứng xử của người mẹ

Hành vi hung tính là một vấn đề được nhiều nhà nghiên cứu trên thế giới quan tâm tìm hiểu với thuật ngữ tiếng Anh là “aggressive behavior”. Có nhiều quan niệm khác nhau về hành vi hung tính, chẳng hạn: Theo Spielberg (1983), hành vi hung tính là hành vi phá hoại hoặc trừng phạt hướng tới những người hoặc vật thể khác [10]. Aronson (2012) coi hành vi hung tính là hành động có chủ đích hướng đến một cá nhân hoặc đối tượng cụ thể để gây ra tổn hại về thể chất hoặc tâm lí [11]. Tác giả Nguyễn Thị Như Mai và Trương Thu Trang (2020) cho rằng: “hành vi hung tính là phản ứng có tính hung hăng, sẵn sàng tấn công của con người với những tác động bên ngoài hoặc do thúc đẩy của trạng thái bên trong một cách vô thức hoặc có ý thức gây tổn hại cho các đối tượng khác hoặc chính bản thân mình” [12]... Mặc dù tiếp cận dưới các khía cạnh khác nhau nhưng những tác giả này đều có sự thống nhất khi cho rằng hành vi hung tính là hành vi mang tính chất công kích, sẵn sàng tấn công; thường hướng đến đối tượng có liên quan đến sự không thỏa mãn nhu cầu, ý muốn của cá nhân; có thể gây tổn hại cho các đối tượng khác hoặc cho chính mình về thể chất hoặc tinh thần. Trong nghiên cứu này, *hành vi hung tính được hiểu là những phản ứng mang khuynh hướng sẵn sàng tấn công, hướng đến gây tổn hại cho đối tượng khác về thể chất hoặc tinh thần trong những tình huống nhất định.*

Trẻ 3 – 6 tuổi là những trẻ đang trong giai đoạn hình thành, phát triển các chức năng tâm lí, nhân cách. Do đó hành vi hung tính của trẻ được xem như là một trong số những biểu hiện của quá trình phát triển hơn là một vấn đề bệnh lí. Những hành vi này của trẻ có thể được biểu hiện

ở các hình thức: (1) Hành vi hung tính bằng thể chất - là hành vi mà trẻ sử dụng sức mạnh cơ bắp (như tay, chân, đầu, răng...) hoặc đồ vật (que, gậy, đồ chơi, ghế...) để làm đau, làm bị thương chính mình và đối tượng khác (người, vật nuôi) hoặc phá hỏng đồ vật...; (2) Hành vi hung tính bằng lời nói - là hành vi mà trẻ sử dụng những lời nói có tính công kích, tấn công nhằm dọa nạt, trêu tức khiến cho người khác (nhất là bạn của trẻ) cảm thấy buồn, sợ hãi, tức giận, gây tổn thương về mặt tinh thần cho họ; (3) Hành vi hung tính bằng mối quan hệ - là hành vi mà trẻ thể hiện khuynh hướng sẵn sàng tấn công người khác (nhất là bạn của trẻ) bằng cách phá vỡ/dọa phá vỡ mối quan hệ giữa bạn với trẻ, hoặc giữa bạn với nhóm bạn khác, nhằm khiến cho bạn đó buồn, sợ hãi, lo lắng hoặc buộc phải thực hiện theo mong muốn, yêu cầu của trẻ.

Theo đánh giá của một số nhà nghiên cứu, trong nền văn hóa Việt Nam, người mẹ giữ vai trò đặc biệt quan trọng trong việc chăm sóc, giáo dục con nhất là ở độ tuổi mầm non [5, tr. 92-93], [10]. Do đó, ứng xử của người mẹ có ảnh hưởng lớn tới sự hình thành, phát triển tâm lí, nhân cách của trẻ nói chung và tới hành vi hung tính của trẻ nói riêng. Ứng xử của người mẹ với hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi trong nghiên cứu này được hiểu là *sự phản ứng của người mẹ đối với những hành vi mang khuynh hướng sẵn sàng tấn công của con trong những tình huống nhất định, nhằm ngăn chặn tổn hại về thể chất hoặc tinh thần mà hành vi của con có thể gây ra cho đối tượng khác*. Phản ứng của người mẹ thể hiện qua thái độ, hành vi, cử chỉ, điệu bộ, cách nói năng... trong quá trình giao tiếp với con ở độ tuổi 3 - 6 tuổi. Đứng trước hành vi này của trẻ, tùy thuộc vào quan điểm giáo dục, tính cách, tuổi tác, nghề nghiệp,... mỗi người mẹ có thể lựa chọn cách ứng xử khác nhau. Nhưng dù lựa chọn theo cách ứng xử nào thì cũng cần đảm bảo các nguyên tắc giáo dục, đảm bảo các nguyên tắc trong giao tiếp với trẻ em như: lấy trẻ làm trung tâm, các tác động phải phù hợp với đặc điểm tâm sinh lí của trẻ, thiện ý, tôn trọng trẻ... Nếu người mẹ lựa chọn được cách ứng xử phù hợp có thể làm hạn chế hành vi hung tính của trẻ; ngược lại, nếu cách ứng xử của người mẹ không phù hợp thì không những không hạn chế được hành vi hung tính của trẻ mà còn có thể ảnh hưởng tiêu cực, làm tổn thương trẻ.

2.2. Phương pháp nghiên cứu

Để tìm hiểu thực trạng ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi, nghiên cứu đã được tiến hành từ tháng 01 đến tháng 02/2021, bằng cách sử dụng phiếu trưng cầu ý kiến để tiến hành khảo sát 124 người mẹ có con ở độ tuổi 3 - 6 tuổi ở tỉnh Nam Định, Việt Nam. Nội dung phiếu khảo sát có ba phần, trong đó:

- Phần một tìm hiểu về thông tin nhân khẩu của mẹ và trẻ.

- Phần hai là đánh giá của người mẹ về mức độ hành vi hung tính của trẻ, gồm 15 câu hỏi liên quan tới các biểu hiện hành vi hung tính của trẻ trong sinh hoạt hằng ngày. Trong đó, 5 mục đánh giá hành vi hung tính bằng thể chất (ví dụ, “Trẻ xô hoặc đẩy các bạn khác”) và 5 mục đánh giá hành vi hung tính bằng mối quan hệ (ví dụ, “Trẻ nói với bạn rằng trẻ sẽ không chơi cùng hoặc không kết bạn nếu bạn đó không làm theo yêu cầu của trẻ”) được kế thừa từ thang đo hành vi xã hội của trẻ mẫu giáo – mẫu dành cho giáo viên (PSBS – T) của Crick, N. R. và cộng sự (1997) [13]. Còn 5 mục đánh giá hành vi hung tính bằng lời nói (ví dụ, “Trẻ tranh cãi to tiếng với các bạn”) được bổ sung trong nghiên cứu này. Các mục được đánh giá theo thang likert 5 mức độ với số điểm tương ứng là từ không bao giờ (1 điểm) đến rất thường xuyên (5 điểm). Độ tin cậy Alpha của Cronbach của toàn thang đo là 0,93 và của từng thành phần dao động trong khoảng từ 0,85 đến 0,90.

Dựa vào điểm trung bình hành vi hung tính của trẻ, sử dụng “tứ vị phân” để chia dữ liệu kết quả điểm tổng hợp (đã được sắp xếp từ nhỏ đến lớn) thành bốn phần có số lượng quan sát bằng nhau với ba giá trị tứ phân vị: thứ nhất (Q1), thứ nhì (Q2) và thứ ba (Q3). Từ cách chia đó và dựa theo kết quả thu được, mức độ biểu hiện hành vi hung tính của trẻ được xác định như sau: chưa rõ (1 – 1,40 điểm) - trẻ không bao giờ hoặc hiếm khi có những biểu hiện hành vi hung

tính, khá rõ (1,41 – 2,40 điểm) - trẻ thỉnh thoảng có biểu hiện hành vi hung tính và rất rõ (2,41 – 5,0 điểm) - trẻ thường xuyên hoặc rất thường xuyên có những biểu hiện hành vi hung tính.

- Phần ba là các câu hỏi khảo sát về cách ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ, cũng như hiệu quả của cách ứng xử đó. Trên cơ sở quan sát thực tế, trò chuyện với một số người mẹ có con từ 3 – 6 tuổi về cách ứng xử của họ với con trong những tình huống giả định, đồng thời xin ý kiến các chuyên gia tâm lý và giáo dục, nghiên cứu đã tổng hợp và đưa ra chín cách mà các mẹ có thể ứng xử khi con có biểu hiện hành vi hung tính tương ứng với 9 mục. Trong đó, có 3 cách ứng xử được đánh giá là phù hợp, gồm các mục: 2 - Giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác; 8, - Lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con; 9 - Nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con. Và 6 cách ứng xử được đánh giá là chưa phù hợp với các nguyên tắc giáo dục, các nguyên tắc trong giao tiếp trẻ em, gồm các item: 1- Dỗ dành, đáp ứng đòi hỏi của con; 3 - La mắng con; 4 - Trừng mắt/lườm/chau mày nhìn con tỏ vẻ không hài lòng; 5 - Dọa nạt con; 6 - Phạt con; 7 - Đánh đòn con. Ngoài ra, nghiên cứu còn sử dụng mục 10 dưới dạng câu hỏi mở để có thể khai thác được đầy đủ các cách ứng xử của người mẹ. Ở nội dung này, những người mẹ tham gia khảo sát được yêu cầu lựa chọn nhiều nhất là 3/10 cách ứng xử mà họ thường hay sử dụng nhất khi con có biểu hiện hành vi hung tính. Đồng thời đánh giá sự thay đổi hành vi hung tính của con tương ứng với mỗi cách ứng xử đó theo các mức:

Chấm dứt hoàn toàn hành vi hung tính: Trẻ chấm dứt hành vi hung tính tại thời điểm đó và không bao giờ lặp lại – được 3 điểm;

Hạn chế một phần hành vi hung tính: Trẻ chỉ chấm dứt hành vi hung tính tại thời điểm đó nhưng vẫn lặp lại ở những tình huống khác, hoặc trẻ vẫn tiếp tục thực hiện hành vi hung tính đó với mức độ nhẹ hơn – được 2 điểm;

Không giảm hành vi hung tính: Trẻ vẫn tiếp tục thực hiện hành vi hung tính đó nhưng ở mức độ cao hơn, hoặc trẻ chuyển từ hành vi hung tính này sang hành vi hung tính khác – được 1 điểm.

Kết quả khảo sát được xử lý bằng thống kê toán học.

Đồng thời, nghiên cứu sử dụng phương pháp phỏng vấn để thu thập thông tin về quan điểm giáo dục, thái độ của những người mẹ trước hành vi hung tính của con nhằm làm rõ hơn kết quả thu được thông qua phương pháp điều tra bằng phiếu hỏi.

2.3. Kết quả nghiên cứu

2.3.1. Đánh giá của người mẹ về mức độ hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Để tìm hiểu về mức độ hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi trong tương tác với những người xung quanh, chúng tôi đã khảo sát ý kiến của những người mẹ, kết quả thu được như sau:

Bảng 1. Đánh giá của người mẹ về mức độ hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Mức độ hành vi hung tính	Nam (n = 63)			Nữ (n = 61)			Tổng chung (n = 124)		
	%	ĐTB	ĐLC	%	ĐTB	ĐLC	%	ĐTB	ĐLC
Chưa rõ	25,8	1,91	0,61	27,0	1,92	0,60	24,6	1,92	0,60
Khá rõ	51,6			49,2			54,1		
Rất rõ	22,6			23,8			21,3		
Tổng	100			100			100		

Min = 1, Max = 5, ĐTB càng cao thì mức độ hành vi hung tính càng rõ

Theo đánh giá của những người mẹ, 78,7% số trẻ 3 - 6 tuổi được khảo sát có biểu hiện hành vi hung tính ở mức độ chưa rõ và khá rõ với ĐTB = 1,92, ĐLC = 0,60. Bên cạnh đó, vẫn còn 21,3% số trẻ thường xuyên có biểu hiện hành vi hung tính trong quá trình tương tác với

những người xung quanh. Những trẻ có biểu hiện hành vi hung tính ở mức rất rõ này cần được các nhà giáo dục nói chung và cha mẹ trẻ nói riêng đặc biệt quan tâm để có biện pháp tác động kịp thời. Bởi lẽ, Reebye, P. (2005) đã nghiên cứu và chỉ ra: hành vi hung tính của trẻ nhỏ có thể là dự báo cho hành vi hung bạo ở những giai đoạn sau [1].

Ngoài ra, các mẹ còn cho biết, hình thức hành vi hung tính mà con họ thường xuyên thể hiện nhất là bằng mối quan hệ (ĐTB = 1,97, ĐLC = 0,75) như tầy chay không chơi cùng, nói xấu người khác và thường tập trung ở những trẻ 4 – 5 tuổi và 5 - 6 tuổi. Kết quả này phù hợp với đặc điểm tâm lí của trẻ ở lứa tuổi này. Bởi lẽ, bắt đầu đến lứa tuổi mẫu giáo nhỏ (4 – 5 tuổi), nhu cầu được giao tiếp, được chơi trong nhóm bạn của trẻ là rất lớn [5, tr.282]. Việc không được giao tiếp, không được chơi cùng người khác, nhất là với các bạn có thể khiến trẻ buồn, thậm chí đau khổ. Vì thế, từ chối chơi cùng, loại ai đó ra khỏi nhóm chơi hoặc xúi giục người khác không chơi cùng để làm cho người đó buồn hoặc để họ phải làm theo yêu cầu của trẻ... cũng được coi là cách mà trẻ thể hiện sự hung tính của mình ở lứa tuổi này. Cùng với hành vi hung tính bằng mối quan hệ, trẻ còn thể hiện hành vi hung tính ở các hình thức khác nhưng ở mức độ thấp hơn. Đó là trẻ thể hiện sự hung tính thông qua những hành vi thể chất (ĐTB = 1,94, ĐLC = 0,63) như: xô đẩy, đánh, tát, cào, càu... người khác; và hung tính bằng lời nói (ĐTB = 1,84, ĐLC = 0,72) như quát, mắng, nói tục, gọi người khác bằng tên xấu...

So sánh mức độ biểu hiện hành vi hung tính của trẻ 3 – 6 tuổi theo giới tính cho thấy: theo đánh giá của những người mẹ, trẻ nữ có xu hướng bộc lộ hành vi hung tính cao hơn so với trẻ nam là 0,01 điểm. Tuy nhiên, bằng kiểm định t – test chỉ ra rằng: sự khác biệt về mức độ hung tính này là không đáng kể, không có ý nghĩa về mặt thống kê ($p > 0,05$). Hay nói cách khác, kết quả của nghiên cứu này chưa đủ bằng chứng để chứng minh giới tính là một trong những yếu tố chi phối hành vi hung tính của trẻ 3 – 6 tuổi.

2.3.2. Ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Bảng 2. Ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Ứng xử của người mẹ	Nam (n = 63)		Nữ (n = 61)		Tổng (n = 124)	
	%	Thứ bậc	%	Thứ bậc	%	Thứ bậc
-Ứng xử phù hợp (109 lựa chọn)						
2. Giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác	27,0	8	26,2	8	26,6	9
8. Lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con	38,1	3	29,5	6	33,9	3
9. Nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con	25,4	9	29,5	6	27,4	8
-Ứng xử chưa phù hợp (251 lựa chọn)						
1. Dỗ dành, đáp ứng đòi hỏi của con	23,8	6	34,4	4	29,0	6
3. La mắng con	33,3	5	36,1	3	34,7	2
4. Trùng mắt/lườm/chau mày nhìn con tỏ vẻ không hài lòng	28,6	7	44,3	2	28,2	7
5. Dọa nạt con	41,3	1	49,2	1	45,2	1
6. Phạt con	34,9	4	32,8	5	33,9	3
7. Đánh đòn con	39,7	2	23,0	9	31,5	5
10. Cách khác	0	10	0	10	0	10

Trước những biểu hiện hành vi hung tính của con ở độ tuổi 3 - 6 tuổi, mỗi người mẹ được đề nghị đưa ra tối đa ba cách ứng xử mà họ hay sử dụng nhất, kết quả thu được hiển thị ở Bảng 2.

Khi trẻ 3 - 6 tuổi có biểu hiện hành vi hung tính, một số người mẹ bước đầu đã lựa chọn được cách ứng xử phù hợp với các nguyên tắc giáo dục, nguyên tắc trong giao tiếp với trẻ em (30,3% tổng số lựa chọn). Cụ thể, tỉ lệ các mẹ biết lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con là 33,9%; Nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con là 27,4%; Và giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác là 26,6%. Những ứng xử này của người mẹ có thể góp phần hạn chế hành vi hung tính của trẻ, đồng thời cung cấp cho trẻ “mẫu hành vi tốt” để trẻ học tập, bắt chước, tạo tiền đề cho sự hình thành, phát triển nhân cách.

Bên cạnh đó, nhiều mẹ của trẻ vẫn còn có những ứng xử chưa phù hợp khi trẻ có biểu hiện hành vi hung tính (69,7% tổng số lựa chọn). Cụ thể:

Cách ứng xử được những người mẹ lựa chọn nhiều nhất khi trẻ hung tính là sử dụng các hình thức kỉ luật như: dọa nạt con (45,2%), la mắng con (34,7%), phạt con (33,9%), thậm chí là đánh đòn con (31,5%). Trong những tình huống nhất định, các hình thức kỉ luật có thể hạn chế được phần nào hành vi hung tính của trẻ. Tuy nhiên, theo kết quả nghiên cứu của R. Karaca và F.E. Ikiz (2014) thì việc sử dụng sự trừng phạt với trẻ trong thời thơ ấu, đặc biệt là giai đoạn hình thành nhân cách, có thể làm rối loạn sức khỏe tâm thần của trẻ [14]. Do đó, các nhà giáo dục nói chung và những người mẹ nói riêng cần cần nhắc khi lựa chọn cách ứng xử này.

Ngược lại, 29,0% số người mẹ được khảo sát lại có xu hướng thỏa hiệp mỗi khi con có biểu hiện hành vi hung tính. Họ thường dễ dàng, sẵn sàng đáp ứng những đòi hỏi của con nhằm chấm dứt ngay lập tức những hành vi không mong muốn đó của trẻ. Qua phỏng vấn, nhận thấy: những người mẹ này đã phần nào ý thức được việc thỏa hiệp với con trong tình huống này là cách ứng xử chưa phù hợp. Nó chỉ có thể chấm dứt hành vi hung tính của con tại thời điểm đó, nhưng đây lại là yếu tố củng cố để trẻ lặp lại hành vi này trong những tình huống khác. Tuy nhiên, trên thực tế thì vẫn có nhiều người lựa chọn cách ứng xử này một phần vì chiều con, phần khác vì không có thời gian để giải thích với trẻ, hoặc vì muốn giữ thể diện trước mặt người khác. Chẳng hạn, người mẹ có mã số M72 chia sẻ: *“Nhiều lúc con tôi đánh nhau để tranh giành đồ chơi với con nhà hàng xóm, nhưng hề tôi đừng ra phân giải là cháu gào lên khóc, thậm chí còn tức giận lao ra đánh mẹ. Những lúc như vậy tôi cầu lắm nhưng cũng xót con và lại ngại với cả hàng xóm nên nhiều khi tôi lại phải làm dịu để đỡ cho cháu nín khóc”*.

Kết quả bảng 2 còn cho thấy: Có sự khác nhau trong thứ tự ưu tiên lựa chọn cách ứng xử của người mẹ đối với hành vi hung tính của trẻ nam và trẻ nữ. Đối với trẻ nam, mặc dù người mẹ có lắng nghe con giải thích, chia sẻ cùng con (38,1%) nhưng vẫn có xu hướng lựa chọn các hình thức kỉ luật nghiêm khắc, không chỉ dọa nạt con (41,3%) mà còn phạt con (34,9%), thậm chí đánh đòn con (39,7%). Còn đối với trẻ nữ, các hình thức kỉ luật mà người mẹ sử dụng có phần nhẹ nhàng hơn, chủ yếu là thông qua thái độ dọa nạt (49,2%), trừng mắt tỏ vẻ không hài lòng (44,3%), hoặc la mắng con (36,1%). Nhưng khi trẻ khóc thì những người mẹ cũng rất dễ thỏa hiệp chuyển sang dễ dàng, đáp ứng những đòi hỏi của con gái (34,4%).

2.3.3. Ứng xử của người mẹ và sự thay đổi hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Cách ứng xử khác nhau của người mẹ đã đem lại tác động giáo dục làm thay đổi hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi theo những chiều hướng khác nhau. Kết quả đó được thể hiện ở Bảng 3 dưới đây.

Khi trẻ có biểu hiện hành vi hung tính, mặc dù đa số các mẹ có ứng xử chưa phù hợp (69,7% số lựa chọn) nhưng cũng đem lại hiệu quả trong việc hạn chế hành vi hung tính của con với ĐTB = 1,97 điểm. Trong đó, hành vi hung tính của trẻ có thể được chấm dứt hoàn toàn là 14,7% và hạn chế một phần là 63,8%.

Bảng 3. Sự thay đổi hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi

Ứng xử của người mẹ	Lựa chọn (lần)	Sự thay đổi hành vi hung tính của con			
		Chấm dứt hoàn toàn (%)	Hạn chế một phần (%)	Không giảm (%)	ĐTB (điểm)
-Ứng xử phù hợp	109	11,9	60,6	27,5	1,84
2. Giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác	33	18,2	48,5	33,3	1,85
8. Lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con	42	11,9	61,9	26,2	1,86
9. Nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con	34	5,9	70,6	23,5	1,82
-Ứng xử chưa phù hợp	251	14,7	63,8	21,5	1,97
1. Dễ dàng, đáp ứng đòi hỏi của con	36	5,6	75,0	19,4	1,86
3. La mắng con	43	16,3	58,1	25,6	1,95
4. Trùng mắt/lườm/chau mày nhìn con tỏ vẻ không hài lòng	35	25,7	51,4	22,9	2,23
5. Dọa nạt con	56	8,9	66,1	25,0	1,84
6. Phạt con	42	19,0	64,3	16,7	2,02
7. Đánh đòn con	39	15,4	66,6	18,0	1,97
10. Cách khác	0	0	0	0	0

Ghi chú: Min = 1, Max = 3

Tuy nhiên, khi đánh giá sự phù hợp hay không phù hợp của mỗi cách ứng xử, nghiên cứu không chỉ xem xét hiệu quả trong hạn chế hành vi hung tính mà còn quan tâm tới sự tác động của nó tới quá trình hình thành, phát triển tâm lí, nhân cách của trẻ. Cụ thể:

Với các hình thức kỉ luật của mẹ (59,7% số lựa chọn), hành vi hung tính của trẻ được thay đổi nhiều nhất khi mẹ trùng mắt tỏ vẻ không hài lòng (ĐTB = 2,23 điểm). Với phản ứng này của mẹ, hành vi hung tính của trẻ chấm dứt hoàn toàn là 25,7% và hạn chế một phần là 51,4%. Sự thay đổi hành vi của trẻ dưới tác động của các ứng xử khác có tỉ lệ tương ứng lần lượt như sau: phạt con là 19,0% và 64,3% (ĐTB = 2,02 điểm); đánh đòn con là 15,4% và 66,6% (ĐTB = 1,97 điểm); la mắng con là 16,3% và 58,1% (ĐTB = 1,95 điểm); dọa nạt con là 8,9% và 66,1% (ĐTB = 1,84). Tuy nhiên, thông qua phỏng vấn những người mẹ này, nhận thấy: đa số trẻ chấm dứt hoặc giảm hành vi hung tính là do sợ bị phạt, bị đánh đòn chứ không phải do trẻ nhận thức được sự không phù hợp của hành vi. Do đó, trong những tình huống khác, nhất là khi không có sự xuất hiện của cha mẹ, thì trẻ rất có thể sẽ lặp lại hành vi hung tính đó hoặc chuyển sang một hành vi hung tính khác. Người mẹ có mã số M52 chia sẻ: “*Những lúc có bố mẹ ở đó, H.M. không dám bắt nạt em đâu vì sợ bố mẹ phạt. Nhưng hễ bố mẹ không có mặt là H.M. rất hay đánh, cấu em*”. Hơn nữa, trẻ 3 - 6 tuổi thường học thông qua cơ chế bắt chước người khác. Những ứng xử như la mắng, trùng mắt, dọa nạt, phạt hay đánh đòn trẻ của người mẹ trong tình huống này đôi khi lại trở thành “mẫu hành vi” cho trẻ học theo. Vì vậy, trong những trường hợp cần thiết nếu phải sử dụng đến kỉ luật thì cần lựa chọn các hình thức phù hợp, tránh lạm dụng các hình thức kỉ luật có thể gây tổn thương đến thể chất và tâm lí, ảnh hưởng không tốt tới quá trình hình thành, phát triển nhân cách của trẻ.

Ngược lại, một số ít những người mẹ khác lại có xu hướng thỏa hiệp bằng cách dỗ dành, đáp ứng đòi hỏi của con nhằm hạn chế hành vi hung tính của trẻ (10% số lựa chọn). Tuy nhiên, cách ứng xử này của người mẹ không chấm dứt được hoàn toàn hành vi hung tính của trẻ, 94,4% số trẻ vẫn tiếp tục duy trì hành vi hung tính tại thời điểm đó, hoặc lặp lại trong những tình huống khác, hoặc chuyển sang kiểu hành vi hung tính mới (ĐTB = 1,86 điểm). Điều này là do sự thỏa hiệp của người mẹ đã tạo ra yếu tố củng cố khiến cho trẻ tiếp tục lặp lại hành vi hung tính, thậm chí với mức độ ngày càng tăng.

Bên cạnh đó, có khá đông những người mẹ được khảo sát đã lựa chọn cách ứng xử phù hợp (30,3% số lựa chọn) và đã đem lại hiệu quả nhất định trong hạn chế hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi (ĐTB = 1,84 điểm). Chẳng hạn, với cách ứng xử giả bộ phớt lờ, không quan tâm đến hành vi hung tính mà con thực hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác, đã chấm dứt hoàn toàn được hành vi hung tính của trẻ là 18,2% và hạn chế một phần hành vi hung tính của trẻ là 48,5%. Tỷ lệ này ở các cách ứng xử khác như: Lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con là 11,9% và 61,9%; Nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con là 5,9% và 70,6%. So với cách ứng xử chưa phù hợp (đọa nạt, phạt, đánh đòn...), cách ứng xử này của mẹ thường đem đến hiệu quả chậm hơn, nhưng lại giúp trẻ dần loại bỏ được hành vi hung tính và hình thành hành vi mong muốn một cách bền vững. Bởi khi trẻ được lắng nghe, được chia sẻ, được hướng dẫn thì trẻ sẽ học cách thể hiện bằng những phản ứng phù hợp hơn, hạn chế những phản ứng mang khuynh hướng tấn công người khác. Vì vậy, mẹ của trẻ cần kiên trì và có những tác động tích cực, thường xuyên đến trẻ, nhằm giúp trẻ hạn chế hành vi hung tính, hình thành tiền đề nhân cách tốt đẹp ngay từ lứa tuổi mầm non.

Tuy nhiên, một số bà mẹ mặc dù cũng lựa chọn những cách ứng xử phù hợp nêu trên nhưng lại chưa đạt được hiệu quả như mong muốn, trẻ vẫn lặp lại hành vi hung tính đã có trước đây hoặc chuyển sang một hành vi hung tính khác. Thông qua trò chuyện với những người mẹ này, chúng tôi nhận thấy: Mặc dù đã lựa chọn được cách ứng xử phù hợp nhưng những người mẹ này lại chưa có cách thể hiện hợp lý nên tác động giáo dục chưa cao. Chẳng hạn, khi đứng trước hành vi hung tính của con, nhiều bà mẹ giả bộ không quan tâm nhưng lại chưa đảm bảo được nguyên tắc “Phớt lờ hành vi không mong muốn của trẻ nhưng KHÔNG BỎ MẶC trẻ”. Họ chưa biết cách hướng dẫn, động viên, khuyến khích, tạo ra những tác nhân củng cố tích cực để trẻ thể hiện hành vi phù hợp với mong muốn của xã hội. Hoặc nhiều bà mẹ lựa chọn cách ứng xử là lắng nghe và nhẹ nhàng giải thích cho trẻ nhưng họ mới chủ yếu hướng đến cảm xúc, mong muốn của bản thân mà chưa đặt mình vào vị trí của trẻ để hiểu được nhu cầu, động cơ ẩn sau hành vi hung tính của trẻ. Ví dụ, khi được hỏi về cách ứng xử trong một tình huống giả định là “mỗi lần mẹ bế và cưng nựng em bé, trẻ đều tỏ ra cáu bẳn và tìm cách đánh/trọc gheo cho em bé khóc”, bà mẹ có mã số M45 chia sẻ: “Tôi sẽ nhẹ nhàng giải thích cho con hiểu là: em còn bé, con đánh em là chưa ngoan. Mẹ yêu em và con như nhau nhưng nếu con còn đánh em là mẹ buồn, không yêu con nữa”.

Như vậy, việc người mẹ kiểm soát, làm chủ được cảm xúc của mình, có những ứng xử phù hợp, đảm bảo các nguyên tắc giáo dục, các nguyên tắc trong giao tiếp với trẻ là rất cần thiết để góp phần hạn chế hành vi hung tính, tạo tiền đề tốt cho quá trình phát triển tâm lý, nhân cách của trẻ. Trước những hành vi hung tính của con, mẹ có thể lắng nghe con giải thích và chia sẻ cùng con; nhẹ nhàng nói với con về cảm xúc, sự không hài lòng của mình đối với hành vi của con. Điều này sẽ giúp cả mẹ và con có sự thấu hiểu lẫn nhau, là cơ sở để mẹ tìm hiểu nguyên nhân và có biện pháp để hạn chế hành vi hung tính của con. Tuy nhiên, đối với những hành vi hung tính mà con thể hiện nhằm thu hút sự chú ý của người khác thì mẹ có thể giả bộ phớt lờ, không quan tâm nhưng vẫn đảm bảo nguyên tắc bỏ qua hành vi của trẻ nhưng “KHÔNG BỎ MẶC TRẺ”. Có nghĩa là, mẹ giả bộ phớt lờ hành vi hung tính của trẻ nhưng vẫn kịp thời khuyến khích, động viên và thể hiện sự quan tâm khi con có những biểu hiện hành vi mong

muốn. Từ đó, hướng dẫn trẻ biết cách thu hút sự quan tâm, chú ý của người khác bằng những hành vi phù hợp.

3. Kết luận

Trên cơ sở khảo sát và trò chuyện với những người mẹ có con ở độ tuổi 3 - 6 tuổi, chúng tôi nhận thấy:

Phần lớn những người mẹ tham gia nghiên cứu đánh giá con mình có biểu hiện hành vi hung tính ở mức độ chưa rõ và khá rõ, chỉ có hơn 1/5 số trẻ được đánh giá ở mức độ rất rõ. Trong đó, trẻ thường thể hiện hành vi hung tính trong quá trình tương tác với người khác dưới các hình thức bằng lời nói, bằng thể chất và bằng lời nói.

Cách ứng xử được phần đông những người mẹ lựa chọn là sử dụng những hình thức kỉ luật nghiêm khắc đối với hành vi hung tính của con. Ngược lại, một số ít những người mẹ lại lựa chọn thỏa hiệp với con bằng cách dỗ dành, đáp ứng đòi hỏi của con. Tuy nhiên, cả hai kiểu ứng xử này đều chưa đem lại tác động giáo dục lâu dài, trẻ vẫn lặp lại hành vi hung tính trong những tình huống khác, hoặc chuyển sang kiểu hành vi hung tính mới.

Khá nhiều bà mẹ đã lựa chọn cách ứng xử phù hợp với các nguyên tắc giáo dục, nguyên tắc giao tiếp với trẻ và bước đầu đã đem lại hiệu quả giáo dục, làm giảm mức độ hoặc chấm dứt hoàn toàn hành vi hung tính của trẻ 3 - 6 tuổi. Tuy nhiên, cũng còn một số bà mẹ chưa có cách thể hiện hợp lí nên chưa đạt được hiệu quả như mong muốn.

Những người mẹ cần cân nhắc lựa chọn cách ứng xử phù hợp để vừa có thể hạn chế được hành vi hung tính của trẻ, vừa có thể tạo tiền đề phát triển nhân cách tốt đẹp cho trẻ ngay từ lứa tuổi mầm non.

Lời cảm ơn: Bài viết này là sản phẩm của đề tài “Biện pháp hạn chế hành vi hung tính của trẻ mẫu giáo”, mã số SPHN 20–17, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Reebye, Pratibha, 2005. Aggression during early year - infancy and preschool. *Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, Vol. 14, No. 1, pp. 16-20.
- [2] Vũ Thị Khánh Linh, 2017. Thực trạng một số năng lực giáo dục con của cha mẹ học sinh trung học cơ sở. *Tạp chí khoa học Đại học Sư phạm Hà Nội*, Vol. 62, Số. 4, tr. 100-111.
- [3] Nicole E. Werner, Samantha Senich, Kathryn A. Przepyszny, 2006. Mothers' responses to preschoolers' relational and physical aggression. *applied Developmental Psychology* 27, available online at www.sciencedirect.com, pp. 193-208.
- [4] Doaa Kadry, Salwa Abbas Ali, Amany Sobhy Sorour, 2017. The role of parenting styles in aggressive behavior among preschoolers children at Zagazig city. *Zagazig nursing journal*, Vol.13, No.2, doi: 10.21608/ZNJ.2017.38611.
- [5] Nguyễn Ánh Tuyết (chủ biên), Nguyễn Thị Như Mai và Đinh Thị Kim Thoa, 2008. *Tâm lí của trẻ em lứa tuổi mầm non (Từ lọt lòng đến 6 tuổi)*. Nhà xuất bản Đại học Sư phạm.
- [6] Nguyễn Thị Như Mai, 2011. *Tâm bệnh học trẻ em lứa tuổi mầm non*. Nxb Đại học Sư phạm, tr. 65-67.
- [7] Lê Thanh Hà, 2019. *Hành vi bất nạt của học sinh trung học cơ sở và phong cách giáo dục của cha mẹ*. Luận án Tiến sĩ Tâm lí học, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.

- [8] Hồ Thị Thúy Hằng, 2018. *Hành vi hung tính của trẻ mẫu giáo lớn trong các trường công lập trên địa bàn thành phố Đà Nẵng*. Hà Nội: Luận án Tiến sĩ Tâm lý học, Học viện khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.
- [9] Selin, Helaine (Ed.), 2014. "Parenting Across Cultures: Childrearing, Motherhood and Fatherhood in Non-Western Cultures". *Science Across Cultures: The History of Non-Western Science* 7, Springer, Dordrecht, doi: 10.1007/978-94-007-7503-9_21.
- [10] Spielberger, C. D. (1983), *Assessment of anger: The State-Trait Anger Expression Scale*, Advances in personality assessment, 3, pp. 112-134.
- [11] Aronson, E. (2012), *The Social Animal (11th ed.)*, Worth Publishers, New York.
- [12] Nguyễn Thị Như Mai và Trương Thu Trang, 2020., "Các biểu hiện hành vi hung tính của trẻ 5 - 6 tuổi ở trường mầm non", *VNU Journal of Science: Education Research*.
- [13] Crick, N. R., Casas, J. F., & Mosher, M., 1997. *Relational and overt aggression in preschool*. *Developmental Psychology*, 33(4), pp. 579–588.
- [14] R. Karaca and F. E. Ikiz, 2014. *A Contemporary Approach to Guidance and Psychological Counseling*. Ankara: Nobel Publishing.

ABSTRACT

Response of mothers to deal with aggressive behaviours of their 3 – 6 years old children

Tran Thi Tham

Faculty of Early childhood Education, Ha Noi National University of Education

This study examined the effect of maternal behaviours on 3 – 6 years old children who had aggressive behaviour. Using the mixed-method, the study surveyed and interviewed the mothers of 124 preschoolers in Nam Dinh province, Vietnam. The results showed that more 1/5 of participants assessed that their children exhibited medium and high levels of aggressive behavior. Most mothers chose strict discipline such as threaten, scolding their children, punish, and spanking. Although these behaviours of mothers have contributed to limit the children's aggression quickly, they can have negative effect on children's development in the future. Other mothers chose gentle behaviors such as listening to their children explain and sharing with them; gently talk to the children about their feelings and dissatisfaction with their behaviors; and ignore, pretend not to care about the children's behaviors. However, they could not ensure the principles of education, so there was no the desired educational effect. The finding will be the basis for educators to build appropriate measures to help children develop their personalities from the preschool age.

Keywords: mother's response, aggressive behaviour, behaviours of 3 – 6 years old children.